Oliver Friggieri

'Pro Memoria – Ħsibijiet Żgħar' – Manuskritt ta' Dun Karm

Meta nxtħett għax-xogħol tal-ġbir tal-poeżiji bil-Malti ta' Dun Karm, xogħol twil u iebes ta' snin sħaħ, kont naf li min-natura tiegħu nnifsu dan il-qasam ta' ħidma kritika hu meqjus bħala inkomplet, jew aħjar bħala qasam li jibqa' dejjem, bħala possibbiltà, miftuħ għat-tkomplija. It-tradizzjoni għanja ta' l-edizzjonijiet kritiċi f'bosta pajjiżi oħrajn hi interessanti wkoll, fost l-oħrajn, sewwasew imħabba fl-iżviluppi, iż-żidiet u l-adattament li jsiru aktar tard. Il-bibljografija tikber u tistagħna dejjem kull meta n-nies kompetenti f'din l-għalqa ta' studju jlaqqgħu flimkien is-sejbiet tagħhom ta' kull xorta.

Fid-daħla tiegħi għall-volum *Dun Karm – Il-Poeżiji Miġbura* (Karmen Mikallef Buħaġar – Klabb Kotba Maltin, 1980) stqarrejt li minkejja din il-ħidma kollha, ma stajtx inħalli barra l-possibbiltà li nsib jew jinstabu versi oħrajn tal-poeta mxerrdin 'l hawn u 'l hinn. Ftit wara, meta ħriġt il-bijografija *Dun Karm – Il-Bniedem fil-Poeta* (Klabb Kotba Maltin, 1980), xandart għoxrin poeżija oħra li ma kontx inkludejt fil-volum. Dawn l-għoxrin poeżija huma l-kontribut ġdid li

joħroġ minn manuskritt interessanti tal-poeta, *Pro Memoria – Ħsibijiet Żgħar*, miżmum għand Dun Ġużepp Mangion, Sależjan, li kien ingħatalu mill-awtur innifsu. Fir-riflessjonijiet li ġejjin, se nagħti deskrizzjoni tal-manuskritt kollu, u nindika xejriet u konklużjonijiet li joħorġu minn stħarriġ sħiħ tiegħu.

Il-Werrej Sħiħ

Fit-73 paġna tal-manuskritt hemm miġburin, bil-kalligrafija tal-poeta, versi bil-Malti, bl-Ingliż u bit-Taljan, kif ukoll xi kitba oħra (*varia* fil-lista li ġejja). Dan li ġej hu l-werrej sħiħ:

Paġna	1	*Lill-Knisja Kattolika*
		Minn Shakespeare (15/9/28)
	2	*Kelma Kienet*
	3	*Fil-Bogħod minn Goethe*; Varia
	4 – 5	Varia
	6 – 7	*Malta*
	8	*Ċivilta Ġdida* (6/3/32)
	9 – 11	*Mewt* (1930)
	12 – 13	*Immortalis* (5/3/32)
	14	*Evolution!* (13/3/32)
	15	*Nar tat-Tiben?*
		Ars Amandi u . . . (20/3/32)
	16 – 17	*Rmied* (1932)
	18 – 19	*Mela Inti Alla* (1/4/32)
	20 – 21	*Dehra ta' April* (30/4/32)
	22	*Bla Temma*
	23	*Ruħ l-Imħabba*
	24	*Il-Mara*
	25	*Lil Malta*
	26 – 27	*L-Għolja tal-Qdusija* (15/6/32)
	28 – 29	*God*
	30	*Lil Antonio Buttigieg* (21/7/32)
	32 – 33	*Wied Qirda*
	34 – 35	*Lil Marija* (28/8/32)
	36	*Dehra!* (17/11/32)
	37	*Lil Malta* (3/12/32)
	38	*Gusti!* (4/12/32)
	39	*Dun Mikiel Xerri* (11/12/32)
	40	*Milied u Missjoni*
	41	*Ħerba* (17/12/32)
	42	*Tweġiba lil Biljett ta' Miss Mary Mejlek* (25/12/32)
	43 – 44	*Ora Santa* (25/12/32)
	45	*Nhar in-Nawfraġju* (19/1/33)

46	*Lil M.A. Vassalli* (25/3/33)
47	*Frak biex ma Jintilefx* (12/4/33)
	Naf . . . u Nemmen
48	*Kewkbit l-Imħabba* (6/5/33)
49 – 50	*Il-Werqa* (6/5/33)
51 – 52	*Bla Magħruf* (7/5/33)
53	*Ir-Rażna* (15/5/33)
54	*F'Kollox l-Id t'Alla* (16/5/33)
55	*Għall-Album ta' Ġużè Galea* (17/5/33)
56	*Fl-Album ta' Pawlu Caruana Ħabib ta' Gerada* (7/6/33)
57	*Lil Mr. D.J. Arkell of St. Edward's*
	College – Tweġiba għal Xmas Card Tiegħu (22/12/33)
58	*Tweġiba lil Marija Mejlak li fix-Xewqat*
	tal-Milied Sejħitli "Lill-Kbir Poeta Tagħna" (24/12/33)
59	*Nhar in-Nawfraġju* (1934)
60	*Ħsieb* (varia)
61	*Dehra tat-VIII ta' Settembru 1565* (19/8/34)
62	*Qassis Ġdid* (26/8/34)
63	*Lill-Prof . . . Pidì* (5/10/34)
64	*Milied u Presepju* (24/12/34)
65	Varia (23/9/44)
66	*F'Biljett lir-Rev. du Patri Glavina S.J.* (2/4/45)
67	*Innu għat-Tfal ta' l-Iskejjel Primarji*
68	*Lill-Madonna* (?/5/50)
69	*Lill-P. G. Cremona f'Lixandra* (3/6/54)
70 – 71	*Innu ta' l-Emigranti Maltin lil Malta* (22/2/50)
72	*Ingenuità* (8/9/40)
73	*Ċiviltà Ġdida* (6/3/32)

Jekk minn din il-ġabra kollha tħalli barra t-testi magħrufa mxandrin fi żmien il-poeta, kif ukoll it-testi mxandrin minni f'*Dun Karm – Il-Bniedem fil-Poeta*, jibqa', bejn wieħed u ieħor, dawn il-ħwejjeġ ta' interess għall-istudjuż: (a) xi varjazzjonijiet u tibdil fil-verżjoni ta' xogħlijiet importanti magħrufa; (b) xi versi bl-Ingliż u bit-Taljan; (ċ) xi riflessjonijiet ħfief jew qlib ta' versi minn ilsien ieħor għall-Malti. Se nittratta fil-qosor kull taqsima msemmija.

Varjazzjonijiet ta' xogħlijiet magħrufa

Wieħed mill-aspetti importanti fl-istħarriġ tal-proċess kreattiv, mibni tabilfors fuq ix-xhieda li toħroġ mill-irqaqat kollha tal-manuskritt, hu l-għarfien tad-differenzi, żgħar jew kbar, li bis-saħħa tagħhom il-poeta jasal għall-verżjoni aħħarija tiegħu. Ma' tul din il-"mogħdija" mentali ssib ħjiel ta' l-għażliet, ix-xejriet u l-konklużjonijiet ta' l-

awtur hu u jasal għall-aħħar espressjoni tiegħu.

Il-każ l-aktar importanti ta' din ix-xeħta hu dak li jolqot lill-aħħar terżina tas-sunett "Lil Malta". Fil-verżjoni magħrufa mxandra mill-poeta f'*Il-Malti*, III, vol. XV, Sett. 1939, p. 67, u f'*Il-Għana ta' Dun Karm* (ed. Ġ Bonnici), I, A.C. Aquilina & Co., 1939, p. 168, it-terżina hi din:

Daqsek lil ħadd; għaliex jekk inti żgħira,
setgħetek huma kbar fir-ruħ u l-ġisem,
u ġmielek sa fil-kbar nissel il-għira.

L-iskema tar-rima tas-sunett torbot lill-aħħar kelma ta' l-ewwel vers tat-terzina (*żgħira*) ma' seħbitha fi tmiem it-tielet vers (*għira*). Għall-ewwel Dun Karm kiteb il-kelma *ċkejkna* biex taqbel mal-vers finali:

u jien ma smajt lil ħadd jgħidlek: imsejkna!

It-tibdil tal-kelma (*żgħira* minflok *ċkejkna*) hu msieħeb mat-tibdil tal-vers finali. Dawn huma l-erba' verżjonijiet miktubin, fil-fehma tiegħi, fl-ordni tal-għażla li twassal għall-għażla definittiva:

(a) u ġie li sa fil-kbar nissilt il-għira.
(b) u jien smajt fuqek kliem li jfisser għira.
(ċ) u ġmielek nissel sa fil-kbar il-għira.
(d) u ġmielek sa fil-kbar nissel il-għira.

Nagħżel li nqiegħed f'din l-ordni dawn l-erba' versi differenti fil-forma, kważi identiċi fil-qofol tematiku, mhux biss għaliex aktarx dan hu l-aħjar qari tal-proċess tal-kitba fil-manuskritt, iżda wkoll u aktar għaliex mill-ewwel verżjoni sa l-aħħar waħda hemm mixja lejn definitezza fl-espressjoni. Il-poeta jrid jikkuntrasta ċ-ċokon ġjografiku tal-pajjiż mal-kobor (ġjografiku u kulturali) tal-kbar, u għalhekk jisħaq fuq "l-għira" (kulturali). L-akbar differenza hi bejn l-ewwel żewġ versi u l-aħħar tnejn; it-tnejn ta' l-aħħar ivarjaw biss fil-qagħda tal-kelma *nissel*. Iċ-ċaqliqa tal-kelma toħloq bidla sostanzjali fil-mewġa mużikali ta' l-endekasillabu. Jekk jitħalla barra, għaliex hu fiss u regolari, l-aċċent fuq l-għaxar waħda, u jekk wieħed jiftakar li l-endekasillabu jitlob żewġ aċċenti jew tlieta oħra fuq l-ewwel tmienja, wieħed jista' jikkonkludi li Dun Karm qiegħed jagħżel bejn żewġ mewġiet ritmiċi: 4 – 8 – 10 jew 2 – 6 – 10. Fil-każ ta' l-aħħar interpretazzjoni tibqa', fil-fehma tiegħi, il-possibbiltà li wieħed jissuspetta li Dun Karm ried jirrikorri għal għażla aktarx rari fit-tradizzjoni ta' l-endekasillabu, għad li hi preżenti wkoll fil-poeti ewlenin, bħal Dante:

l-għażla ta' l-aċċent fuq is-seba' sillaba. Skond din l-interpretazzjoni (li qiegħed nagħtiha biex inqis il-possibbiltajiet kollha, aktar milli għaliex naħseb li hi l-għażla ta' Dun Karm), il-kelma magħżula, u mbagħad imċaqalqa minn postha, (*nissel*) tieħu l-aċċent ritmiku, u l-endekasillabu jispiċċa biex isegwi din il-mewġa mużikali: 2 – 7 – 10. Hu x'inhu, tibqa' dejjem it-tensjoni (l-aqwa xejra tas-sunett, u xejra li Dun Karm iħaddimha b'ħila kbira fl-aqwa sunetti tiegħu) bejn żewġ sillabi mqegħdin ħdejn xulxin li t-tnejn qegħdin jiġġieldu għas-supremazija ta' aċċent wieħed bejniethom (*kbar nissel*).

Dettal ieħor f'din it-terżina jolqot lit-tieni vers. Dun Karm għażel mill-ewwel il-kliem kollu li hemm fil-verżjoni finali, iżda għall-ewwel qiegħed il-kliem f'din l-ordni:

huma setgħetek kbar fir-ruħ u l-ġisem

Fil-manuskritt huwa biddel din l-ordni billi qiegħed in-numri 1, 2, 3 fuq il-kelmiet *setgħetek, huma* u *kbar* rispettivament, biex wasal għall-vers magħruf.

Għandhom tifsira wkoll il-varjanti taż-żewġ versi li ġejjin; it-tibdil jintfehem aħjar jekk jitqabbel mal-verżjoni finali:

lill-ġara Italja, l-omm tal-poeżija,
lill-ġara tagħna, l-omm tal-poeżija,

Inħobb ukoll lill-oħra, llum ta' ġewwa,
Inħobb iżjed lill-oħra, llum ta' ġewwa.

Fil-test mogħti f'*Il-Għana ta' Dun Karm* (iżda mhux fit-test imxandar f'*Il-Malti*), wara l-virgola li taqsam il-vers fi tnejn hemm il-vokali *i* miżjuda (*illum* minflok *llum*).

Varjazzjonijiet importanti oħrajn jinstabu fl-aħħar żewġ versi ta' "Lil Mikiel Anton Vassalli". Qabel ma wasal għat-test magħruf

u kont ewlieni fost in-nisel tagħna
li ħsibt il-jedd li nkunu ġens għalina

Dun Karm kiteb:

u fhimt li biss il-kelma li hi tagħna
troddilna l-jedd li nkunu ġens għalina.

Il-bidla hi xhieda ta' tfettiħ u tkabbir tar-rilevanza nazzjonali ta' Vassalli, kif ukoll xhieda ta' reviżjoni ħafifa ta' x'inhi l-bażi tal-jedd ta' l-indipendenza. Fl-ewwel verżjoni Vassalli jidher biss bħala lingwista li ra fil-lingwa l-kwalifika waħdanija għall-awtonomija politika; fil-verżjoni magħrufa Vassalli jidher ukoll bħala politiku, u

mhux biss bħala difensur jew studjuż ta' l-ilsien. Hu mifhum skond il-komponent prattiku tal-persunalità tiegħu, u mhux biss jew l-aktar skond il-kontribut li ta fil-qasam tal-lingwa. Hemm dejjem implikat, madankollu, il-fatt li Dun Karm, bħala romantiku, jemmen li l-lingwa distinta u n-nazzjonalità jimxu flimkien. Il-verżjoni bikrija sseddaq il-fehma ta' De Amicis, u ta' oħrajn, li fejn m'hemmx lingwa m'hemmx nazzjon. L-identifikazzjoni ta' Vassalli mal-mixja Maltija lejn l-Indipendenza, madankollu, hi komuni għaż-żewġ verżjonijiet: *fhimt* u *kont ewlieni li ħsibt il-jedd*, fuq naħa, u fuq in-naħa l-oħra l-frażi *li nkunu ġens għalina.*

Xi versi bl-Ingliż u bit-Taljan

Il-manuskritt jinkludi wkoll żewġ poeżiji bl-Ingliż u tnejn oħra bit-Taljan. L-ewwel waħda bl-Ingliż hi "Malta" li Dun Karm igħid li nkitbet minn M. Freda Chisnell mill-Iskozja fis-7 ta' Novembru 1930: "The authoress for six years lived in Malta. Her haunting memories of this sunny island have found in this small poem happy expressions". Poeżija oħra hi "God – From my juvenile book of songs". Huma versi li l-poeta kkopja minn ktieb ieħor, jew versi miktuba minnu stess? L-istrofi huma sempliċi u mużikali, u jfissru sentimenti ħfief dwar Alla u l-ħolqien:

High are the snowy mountains
Swept by the eagle's wing;
Aloft the azure deserts
Where shines the sun of spring;
Remote the stars whose splendours
The furthest heavens fill;
Sublime the milky circle . . .
But God is higher still.

Mighty the roaring ocean
That rolls big foaming waves,
Mighty the fiery torrents
That burst from granite caves;
And the long hidden power
Ruling the stars above
Is potent . . . yet far mightier
Is God's eternal love.

How sweet the hues of flowers
Kissed by the dawn of day!
And quiv'ring in the darkness
How sweet the harper's lay!

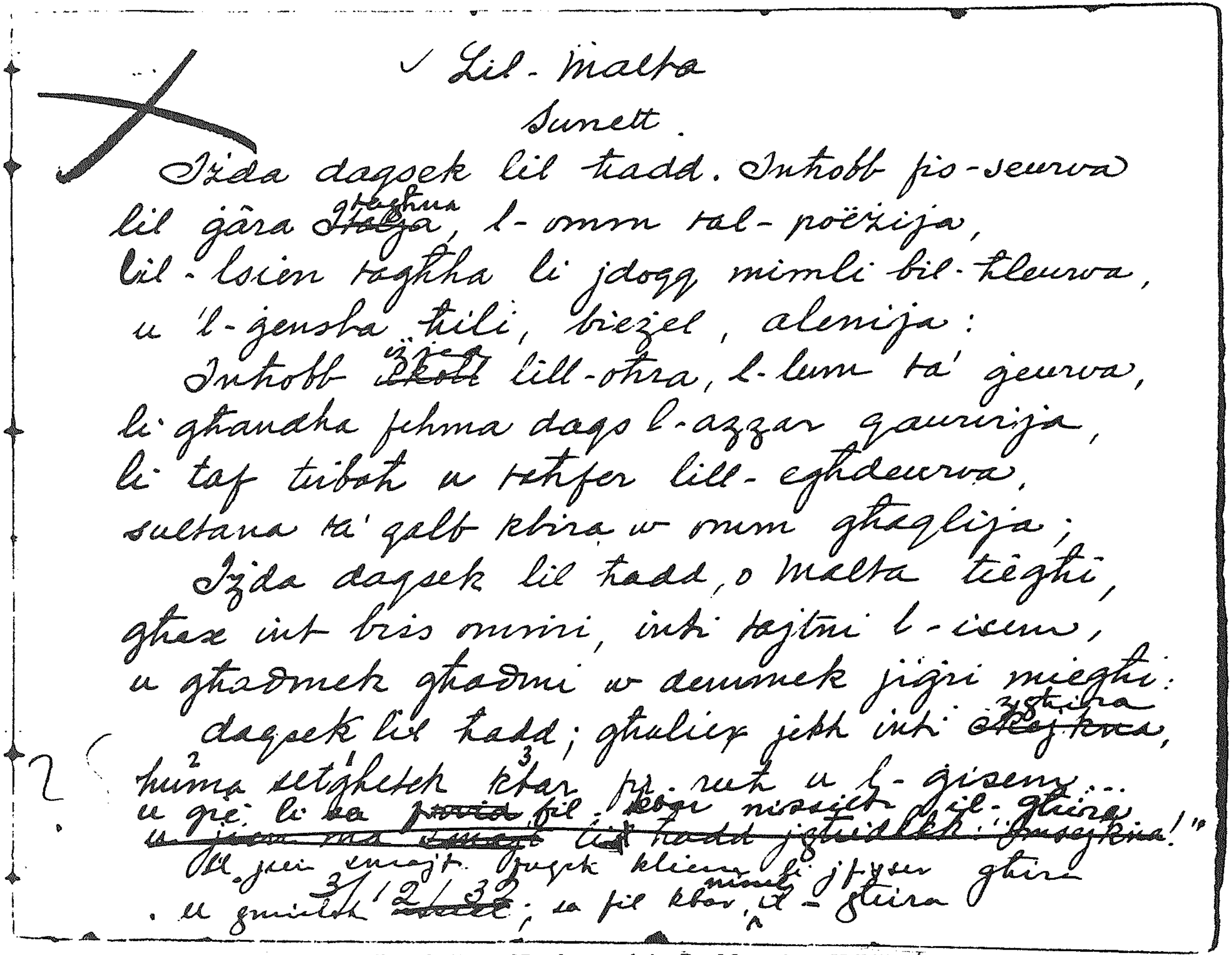
Lil-Malta

Sunett.

Iżda dagsek lil ħadd. Inħobb fis-sewwa
lil ġara [illegible], l-omm tal-poeżija,
lil-Isien tagħha li jdoqq mimli bil-ħlewwa,
u 'l-ġensha ħili, biezel, alenija:
Inħobb [illegible] lill-oħra, l-lum ta' ġewwa,
li għandha fehma dags l-azzar qawwija,
li taf tibki u taħfer lill-għedewwa,
sultana ta' qalb kbira w omm għaqlija;
Iżda dagsek lil ħadd, o Malta tiegħi,
għax int biss ommi, int tajtni l-isem,
u għadmek għadmi w demmek jiġri miegħi:
dagsek lil ħadd; għaliex jekk int żgħira,
ħuma setgħetek kbar fir-ruħ u fil-ġisem...
u [illegible] fil-[illegible] nisrqet il-għira:
[illegible] ħadd [illegible]!"
[illegible] kliem li jixxen għira
u [illegible] 3/12/32; u fil-kbar, il-għira

"Lil Malta", p. 37 tal-manuskritt Pro Memoria – Ħsibijiet Żgħar.

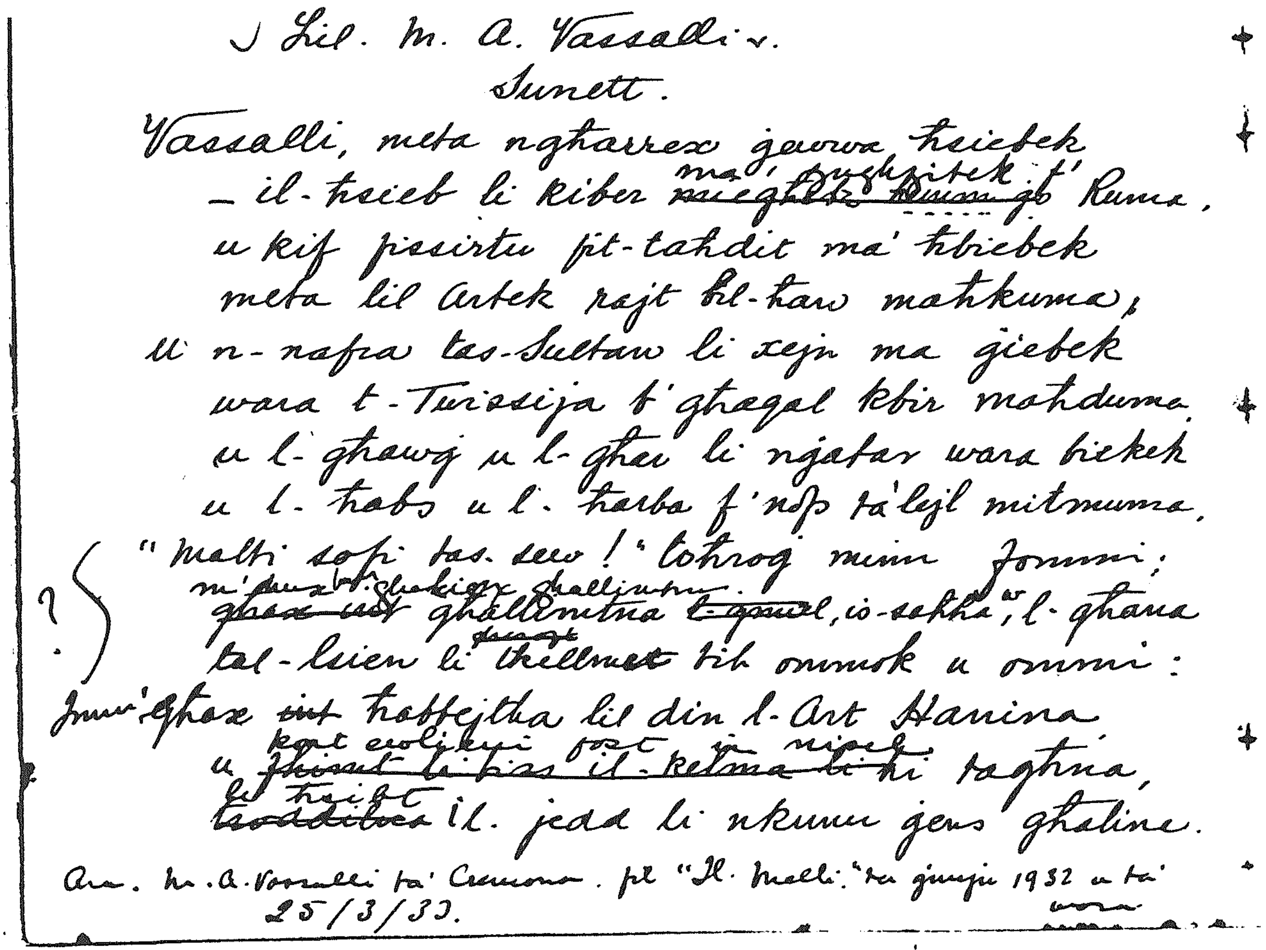
Lil M. A. Vassalli.

Sunett.

Vassalli, meta ngħarrex ġewwa ħsiebek
– il-ħsieb li kiber ma' għożżitek f'Ruma,
u kif jissirtu fit-taħdit ma' ktiebek
meta lil Artek rajt bil-ħaw maħkuma,
u n-nefħa tas-Sultan li xejn ma jiebek
wara t-Turċija b'għaġal kbir maħduma
u l-għawġ u l-għar li ngħatar wara biekek
u l-ħabs u l-ħarba f'nofs ta' lejl mitmuma.
"Malti sofi tas-sew!" toħroġ minn fommi;
[illegible] għallimtna [illegible], is-sabħa, l-għana
tal-lsien li [illegible] tik ommok u ommi:
Imma għax [illegible] ħaffejtha lil din l-Art Ħanina
u [illegible] tagħna,
[illegible] il-jedd li nkunu ġens għalina.

Ara. M. A. Vassalli ta' Cremona. fl-"Il-Malti" ta' ġunju 1932 u ta' [illegible]
25/3/33.

"Lil M.A. Vassalli", p. 46 tal-manuskritt *Pro Memoria* – *Ħsibijiet Żgħar.*

More so the links of friendship,
More so maternal style . . .
But far, oh far surprassing
Is God's benignant smile.

Il-versi "Ora Santa" jesprimu sentimenti komuni oħrajn li wieħed jistenna mill-bniedem medju li jemmen. Hemm diwi mill-qrib ta' l-innu "Nirien ta' Mħabba", imxandar f'*Il-Malti*, II, vol. XIV, 1938, p. 36. Id-dekasillabu, il-metafori ewlenija, u għadd ta' frażijiet huma x-xhieda ewlenija ta' din ir-rabta, li xi drabi twassal anki għat-traduzzjoni stess, kif jidher minn dan il-konfront:

a) Oh c'io t'ami, ch'io t'ami, ch'io t'ami
Nel mistero del Pane e del Vin.
b) Ħalli nħobbok, inħobbok, inħobbok
Fil-misterju ta' l-għeneb u s-sbul.

Il-mużikalità tad-dekasillabi u ta' l-iskema tar-rima, l-għażla ta' kliem imsieħeb l-aktar mal-virtujiet ewlenin tal-fidi, is-sens tal-qima u t-tama huma xejriet li f'waqtiet oħrajn sabu espressjoni wisq aktar valida, u tbiegħdu ħafna minn din il-burdata mużikali ħafifa.

Com'è bello il tuo tempio! che trono
Circonfuso di luce l'altar!
No, l'ebbrezza delle aule sontuose
Non la voglio più innanzi gustar.
Chè il tuo bacio eucaristico Dio
Ha del ciel la fragranza e il sapor:
De l'amplesso di madre delira
È più forte il tuo amplesso d'amor.

E quest'ora che lenta trascorre
In soavi colloqui con Te
Non ha pari fra cento, fra mille
Luminose nei fasti dei re;
Chè il tuo bacio ecc.

Oh! ch'io viva di Te, Gesù grande,
Mi sia sangue il tuo sangue divin;
Oh ch'io t'ami, ch'io t'ami, ch'io t'ami
Nel mistero del Pane e del Vin.
Chè il tuo bacio ecc.

Ingenuità hu sunett diskursiv miktub b'burdata satirika, imnebbaħ mill-qagħda politika dinjija tas-snin tletin-erbgħin. Aktar mill-ħarsa li jagħti lejn il-gwerra hu interessanti l-mod kif il-poeta jdeffes fil-qafas marsus tas-sunett ġabra ta' ġrajjiet veri, jorbothom bil-ħajta tal-

kundanna tiegħu maħlula f'motiv ironiku qares, u joffrihom bħala argument kontra ż-żewġ ditttaturi, diġà mwassla fil-mument storiku li l-ħażen tagħhom jidher ukoll imsejken (interpretazzjoni etika maħlula fi mġiba psikoloġika). Bħalma għamel darba oħra fi spunti ta' versi satiriċi kontra Mussolini, hawn ukoll Dun Karm jinterpreta l-qagħda ta' żmienu u jsieħeb il-gravità ma' l-ironija:

Or fa qualche mesetto il Buon Tedesco
A la Radio lodò l'Ala Fascista,
Che già i furbi guardavano in cagnesco
Il Duce Mussolin, servo nazista.
E disse: A Malta il Bretone sta fresco
Chè i Fiat e i Caproni in notte trista
Gli distrussero i treni e il gigantesco
Arsenal di torpedini, e fu vista
La gran miniera di carbon sommersa
Sotto un diluvio d'acqua e sarà forse
Quivi la tomba d'Albion perversa.
Rise il mondo a l'ingenua storiellina;
Ma l'ingenuo Benito non s'accorse
Che l'astuto Berlin mettealo in berlina.

Kitbiet oħrajn

Mill-bqija, il-manuskritt iħaddan xi riflessjonijiet ħfief jew kummenti li l-poeta għamel u ħass li kellu jiktibhom; fih ukoll qlib ta' versi għalihom weħidhom. Ngħidu aħna, hemm it-traduzzjoni ta' "A thing of beauty is a joy for ever" ta' Keats:

Ħaġa sabiħa għajn ta' ferħ għal dejjem.

Il-vers anonimu "the idle singer of an empty day" hu maqlub:

l-għannej għażżien li jgħanni f'jum il-btala.

Il-versi ta' Shakespeare "The evil that men do lives after them. The good is oft interred with their bones" huma maqlubin hekk:

Id-deni li n-nies tagħmel jgħix warajhom,
Il-ġid aktarx jindifen ma' għadamhom.

Minn Dante l-poeta silet il-vers "E se non piangi di che pianger suoli?" u qalbu:

U 'kk ma tibkix biex int imdorri tibki?

Paġna oħra hi meħuda minn ġabra ta' kliem Ingliż imqabbel fil-ħoss u fit-tifsira ma' kliem Malti, e.g., *cable – ħabel*; *coffin – kefen*; *kettle – kitla*; *cake – kagħka*; *mar – marrar*; *garble – għarbel*; *pot – bott*; *he – hu*; *wade – wied*; *roof – raff*; *door – dur(dar)*; *dad, dada, daddy – ta, tata*.

Egħluq

Minbarra l-fatt li l-manuskritt jiġbor versi li ma kinux magħrufa, u versi oħrajn fost l-aktar apprezzati mill-opra tiegħu kollha, hemm fih ukoll xhieda tal-kura li biha l-poeta kien iqis ix-xogħlijiet tiegħu, imqar dawk li minn ċertu żmien 'il quddiem f'ħajtu ma baqgħux isibu l-ħeġġa ta' qabel biex jixxandru ftit wara li jkunu nkitbu. Hemm irqaqat oħrajn li jistgħu jingħarfu bi stħarriġ ieħor tal-manuskritt, iżda l-konklużjoni ewlenija hi li fih il-poeta ħares ħarsa lejn uħud mill-aqwa xogħlijiet tiegħu, inkluda oħrajn li m'humiex ta' importanza ewlenija, u ta xhieda ta' kemm kienet bħallikieku naturali x-xejra tiegħu li jittraduċi l-versi li jolqtuh, ħidma li setgħet fil-fatt sabet xorti akbar fil-programm ta' ħajtu.

BIBLJOGRAFIJA

Xi xogħlijiet oħra ta' Oliver Friggieri dwar Dun Karm

KOTBA

Il-Kultura Taljana f'Dun Karm, Malta, 1976.
La cultura italiana a Malta – Storia e influenza letteraria e stilistica attraverso l'opera di Dun Karm, Italia, 1978.
Mekkaniżmi Metaforiċi f'Dun Karm, Malta, 1978.
Dun Karm – Il-Bniedem fil-Poeta, Malta, 1980, 1985.
Dun Karm – Il-Poeżiji Miġbura, ed. kritika, Malta, 1980.
Storia della letteratura maltese, Italja, 1986, pp. 181 – 273.

STUDJI

"Il poeta nazionale di Malta – osservazioni linguistiche", *Le lingue del mondo* (Italja), XLIII, 5, 1977, pp. 421 – 422.
"Malta cristiana e il suo poeta", *Litterae Communionis* (Italja), I, 10, 1984, pp. 42 – 49.
"Il poeta nazionale di Malta, Dun Karm: aspetti dell'identità culturale", *Prometeo* (Italja), V, 19, 1985, pp. 25 – 36.

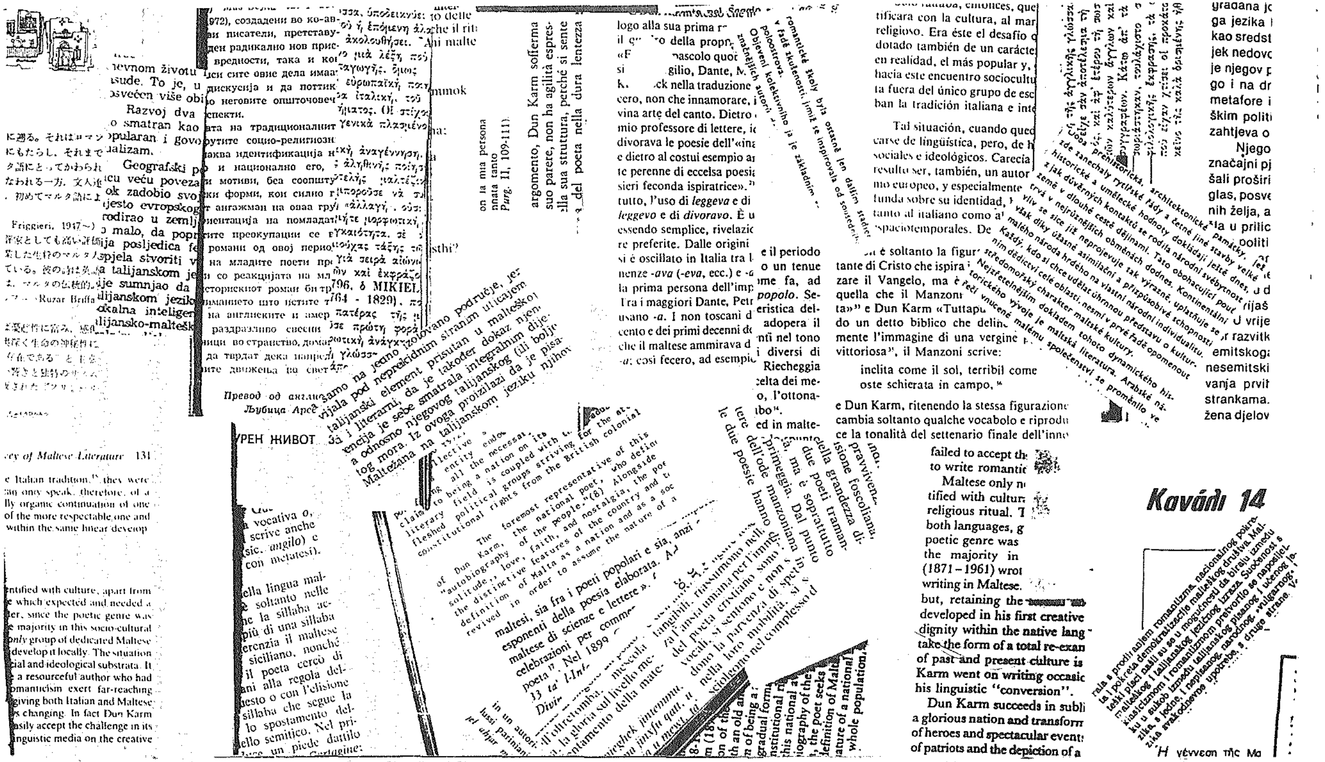

Dehra ta' siltiet mill-artikli dwar Dun Karm li Dr. Oliver Friggieri ppubblika f'diversi pajjiżi b'lingwi differenti – fosthom il-Grieg, in-Norveġiż, l-Ispanjol, is-Serbo-Kroat, iċ-Ċekoslovakk eċċ.

"L'esperienza foscoliana di Dun Karm, il poeta nazionale di Malta", *Il delfino* (Italja), XIII, 71, 1983, pp. 9 – 20.
"Dun Karm, the national Poet of Malta", *Revue* (Franza), 28, 1986, pp. 21 – 29.
"Influssi manzoniani sul poeta nazionale di Malta, Dun Karm", *Arcadia* (Ġermanja), 3, 1986, pp. 45 – 51.
"In Search of a National Identity: A Survey of Maltese Literature", *Durham Journal* (Ingilterra), LXXVIII, 1, 1985, pp. 121 – 136.
"L-Ewwel Poeżija ta' Dun Karm", *Il-Polz* (Malta), 26, 1974, pp. 4 – 7.
"Dun Karm, Poeta tal-Poplu, Qassis li Interpreta Nazzjon", *Problemi ta' Llum* (Malta), XXI, 2, 1981, pp. 38 – 43.
"Dun Karm: xi Aspetti tal-Persunalità", *Ir-Ruħ fil-Kelma*, Malta, 1973, pp. 23 – 35.
"Dun Karm tra neoclassicismo e romanticismo", *Journal of Maltese Studies* (Malta), 12, 1978, pp. 10 – 44.
"Problematica foscoliana e superamento cristiano in Dun Karm", *Journal of Maltese Studies* (Malta), 15, 1983, pp. 14 – 30.
"Dun Karm u l-Kultura Maltija", *Pastor* (Malta), XIV, 133, 1980, pp. 27 – 29.
"Dun Karm jirrakkonta dwar Ħajtu", *Sagħtar* (Malta), XI, 76, 1981, pp. 5, 20, 27; XI, 77, pp. 5, 11, 25.
"Il-Poeta tal-Kristjanità Maltija", *Problemi ta' Llum* (Malta), XXV, 6, 1985, pp. 128 – 133.
"Poesiens utvikling pa Malta", *Vinduet* (Norveġja), 38, 1984, pp. 66 – 70.
"Maltesko pjesnistvo", *Istra* (Jugoslavja), 1 – 2, 1986, pp. 101 – 108.
"La evolucion de la poesia en Malta", *Equivalencias* (Spanja), 10, 1986, pp. 128 – 141.
"A History of Maltese Literature: its Nature and Extension", *Revue* (Franza), 20, 1981, pp. 28 – 30.
"Cenni sulla fortuna di Dante nella letteratura maltese", *Studi danteschi* (Italja), LIV, 1982, pp. 175 – 190.
"Erba' Poeżiji Mhux Magħrufa ta' Dun Karm", *Il-Malti* (Malta), III – IV, vol. LXI, 1985, pp. 65 – 67.
"Il poeta nazionale di Malta Dun Karm: la fede tradotta in lirica", *La vallisa* (Italja), V, 14, 1986, pp. 5 – 24.